

Kritiek, Commentaar en Beschouwing

X Cees Bolle

'We kunnen beter de horloges gelijk zetten'

Opmerkingen naar aanleiding van de Algemene Conferentie Nederlandse Taalunie onder de titel HET MOEDERTAALONDERWIJS: VIJF VOOR TWAALF? en het voor die gelegenheid geschreven rapport "De positie van het onderwijs in het Nederlands en de rol van de overheid in Nederland en Vlaanderen" Wesdorp 1986.

Op een met moeite ontcijferd kleitablet uit ca. 2000 jaar voor Christus is de verzuchting van een Egyptisch priester te lezen: "Onze jeugd is moreel erg achteruit gegaan. De kinderen gehoorzamen hun ouders niet. Het einde van de wereld is nabij". In die dagen waren er nog geen leraren Nederlands in de lage landen, maar toen die er later kwamen, begonnen ze al vrij snel vast te stellen, dat het met de taalbeheersing in het algemeen en in het bijzonder die van de aan hun zorgen toevertrouwde jeugd achteruit ging. Sinds in 1806 het onderwijs in de Nederlandse taal op al onze scholen verplicht is gesteld, zijn er voortdurend harte-kreten geslaakt en verbeterde werkwijzen voor het taalonderwijs ontwikkeld. Dat loopt van het praktische brievenboek dat de Maatschappij tot Nut van het Algemeen in 1806 uitgaf (Maatschappij 1806), via de Praktische Taalmeester van F. Bruins (1874-1876) tot Onze Taal van Den Hertog en Lohr (1882).

J.H. van den Bosch publiceert zijn "Pleidooi voor de Moedertaal, de jeugd en de onderwijzers" en H. van Strien zet in 1905 op zijn spandoek "Schrijf zoals je spreekt, behalve als je het anders geleerd hebt". En elke (?) moedertaalleraar is toch wel geconfronteerd met J. van Ginnekens uitroep "Als ons moedertaalonderwijs nog ooit gezond wil worden" (Nijmegen, 1917), hetgeen overigens G. Brom niet rechtstreeks geïnspireerd heeft tot zijn publikatie Onze stiefmoedertaal (1923).

Zo te zien een verbeterd strijd tegen verval, taalverwaarlozing en verkeerd taalgebruik. En nog steeds, of al weer, zijn er veel klachten over het niveau van het onderwijs in het Nederlands. In de nota "Er wordt steeds meer fout gesproken" liet de minister van onderwijs en wetenschappen in 1981 nog eens op een rij

zetten welke klachten er zoal zijn. En dat was zeker niet de eerste keer dat de rijksoverheid zich bezorgd uitte over de kwaliteit van de taalbeheersing van scholieren. Er is in 1965 een "Commissie bevordering goed taalgebruik" geïnstalleerd die na twee jaar werk een flinterdun interimrapport baarde, waarin zes aanbevelingen staan, die overigens niets hebben uitgehaald. De vijfde aanbeveling wordt daarin aldus ingeleid: "Het Nederlandse volk dient beter begrip te krijgen van wat goed taalgebruik is, wat men daarmee kan bereiken en wat voor ons nationale leven de verzorging en bescherming van onze taal betekenen".

In 1971 publiceert de Sectie Nederlands van de Vereniging van Leraren in Levende Talen een Memorandum als noodkreet: "Het moedertaalonderwijs bij het mavo, havo, vwo". Hoewel de tijds-aanduiding niet in de tekst verwerkt is, staat op de titelpagina ervan een groot horloge afgebeeld, met de wijzers in de stand, ja juist, ook toen al vijf voor twaalf. Hoopgevend wordt overigens in dat Memorandum op blz. 10 vastgesteld, dat "er de laatste jaren op veel scholen al heel wat ten goede veranderd (is)". Dat kon echter niet voorkomen, dat er midden tachtiger jaren uit onderzoekingen resultaten kwamen die "functionele analfabeten" signaleerden aan het einde van de basisschool en forse taalvaardigheidsproblemen bij leerlingen van derde klassen voortgezet onderwijs en eerstejaars studenten. En iedereen kent natuurlijk uit eigen ervaring voorbeelden van krakkemikkig taalgebruik in scripties (en vergelijkt die graag met zijn eigen glasheldere formuleringen van eertijds). Wie stoort zich niet aan taal- en spelfouten in brieven van onderwijzers en leraren (zelfs sollicitatiebrieven!) en stelt vast, dat zoiets vroeger niet voorkwam. Sinds ik enige maanden geleden een persoonlijk briefje van een algemeen geacht rijksinspecteur avo/vwo ontving met een afzichtelijke spelfout in een persoonsvorm erin, besef ik, dat de ontzag inboezemende man die in mijn beginjaren als leraar wel eens de school bezocht, zoiets niet zou zijn overkomen.

- Geen maren, juffrouw Pieterse. Ik vraag u, of gij klachten hebt -ik bedoel natuurlijkerwijze: gegronde klachten- over mijn onderwijs in lezen, schrijven, rekenen...
- Gut nee, meester, ik heb geen klachten, maar...

De Nederlandse Taalunie had net als zo velen (weer, nog steeds) klachten en voelde zich voldoende gesteund door een recent rapport van Wesdorp, Teyse, Daems en Rymanans (1986) om de vraag te stellen of het al vijf voor twaalf is met het moedertaalonderwijs. Om over dat rapport en die vraagstelling te spreken stroomden op 28 november 1986 een tweehonderd belangstellenden het gebouw De Doelen in Rotterdam binnen. In de pers waren de uitspraken al verschenen: "Kenniss moedertaal bij scholieren slecht" en "Het moedertaalonderwijs is in gevaar". De

Nederlandse Taalunie beseftte haar verantwoordelijkheid en trachtte, met succes trouwens, na inleidingen en discussies op 28 november acht aanbevelingen goedgekeurd te krijgen. Het is de moeite waard even na te gaan of de Nederlandse Taalunie goed op het horloge gekeken heeft en of dat horloge wel deugdelijk genoeg is om erop te vertrouwen. Nou is het grote nadeel van ons Nederlandse onderwijs, dat er zo allemachtig veel (taal)leraren zijn en dat die allemaal met hun eigen horloges met eigen tijdsaanduiding werken en dat die blijkbaar zelden gelijk lopen. Gelukkig schrijven de hoogleraren Daems en Wesdorp zelf al, dat hun nota een eerste aanzet is, in kort tijdsbestek tot stand is gekomen, geen diepgravende analyse van de problematiek bevat, geen goed beeld kan geven van de inhoud van het onderwijs in het Nederlands. En op blz. 217 stellen de hoogleraren dat "wie in korte tijd wijs wil worden tevreden moet zijn met simpele wijsheden". En nadat kwalificaties in de zin van het moedertaalonderwijs in gevaar, onthutsende resultaten, teleurstellende en zorgwekkende waarnemingen bij taalbeheersing, zijn gepasseerd, volgt een nu mijns inziens onthutsende mededeling: "Er wordt gejammerd over de kwaliteit van het onderwijsaanbod. Niettemin waren de gegevens die we konden verzamelen vaak fragmentarisch, of impressionistisch en niet betrouwbaar" (blz. 217). En even verder wordt zonder terughoudendheid gezegd, dat erover de onderwijspraktijk weinig bekend is. Het is dan niet onverwacht, dat er in de conclusies simpele wijsheden in verontrustende vijf-voor-twaalf-toonaard voorkomen. Misschien was het toch mogelijk geweest, zelfs in de korte periode die de onderzoekers ter beschikking stond, enkele relevante vraagstellingen te formuleren. Minstens zou daarbij een analyse van ontbrekende eenheid in doelstellingenformulering aan de orde kunnen komen. Als al die (taal)leraren het moeilijk eens kunnen worden over wat er precies met het onderwijs bereikt moet worden, laat staan dat ze dan consensus behalen over de weg ernaar toe. Enige helderheid over wat we wel en niet verstaan onder standaardtaal, wat goed en wat fout is in taalgebruik zou bij die doelstellingenformulering aan de orde kunnen komen. J. Sturm heeft daarover naar aanleiding van een ander onderzoek naar de taalbeheersing van leerlingen in Spiegel jrg. 4, nr. 3 al enkele opmerkingen gemaakt. Misschien zou tegelijkertijd nog eens nagegaan kunnen worden in hoeverre een opleiding tot neerlandicus voldoende is voor een voorbereiding tot het vak van moedertaalleraar.

Trouwens een analyse van de plaats van schriftelijk taalgebruik in de loop der decennia en enige kwantificering van de deelnemers aan schriftelijke communicatie zou niet misstaan. Het is wel wat anders of de Nederlandse samenleving zich tot taak stelt een kleine, uitverkoren groep in het middelbaar onderwijs op te nemen of de opdracht aanvaardt zo'n 70 tot 80% van de basisschoolverlaters een nogal cognitief gekleurde, verbalistische

vervolgopleiding te geven. Het kan ook geen kwaad de functie van geschreven en gesproken taal in een tijd van telefoon, film, radio, televisie, interactief computergebruik nader te bezien en de consequenties voor taalvorming daarbij na te gaan. En niet in de laatste plaats mag wel enige zorgvuldigheid betracht worden bij het beoordelen van de afstandelijke rol die de Nederlandse overheid ten aanzien van de inhoud van het onderwijs speelt en van de redelijk ingewikkelde verzuiilde structuur van de verzorgingsinstanties. De ten onzent gekoesterde vrijheid van onderwijs en de afkeer van elke schijn zelfs van staatspedagogiek zal juist bij een levensbeschouwelijk gevoelig vak als Nederlands de overheid afkerig doen zijn van dirigistisch handelen. En de neerlandici zijn wel de laatste die die houding van de overheid mogen laken! Het is erg simpel nu de overheid een vakinhoudelijk bepaald prioritair aandachtsgebied "onderwijs in het Nederlands" te laten behartigen die daarvoor dan ook nog een Taakgroep Nederlands moet instellen. Het lijkt op de roep om een autoriteit ten einde de (hopeloos) verdeelde deskundige veldwerkers uit het moeras te halen. Bij moedertaalleraren is toch bekend, dat al te vaak niets de waarheid meer in de weg staat dan een autoriteit!

In juni 1789 ontzegde koning Lodewijk XVI de vertegenwoordigers van de burgerij de toegang tot de vergaderzaal van de Staten-Generaal in Frankrijk. Zij kwamen toen op 20 juni bijeen in een kaatsbaan en daar legden ze de plechtige eed af, dat zij niet uit elkaar zouden gaan voor zij Frankrijk een grondwet hadden geschonken. Misschien wordt het tijd voor een eed in de kaatsbaan, waar de overleden onderwijsjournalist Ton Elias in ander verband al eens voor gepleit heeft. Een eed om niet eerder uit elkaar te gaan als moedertaalleraren dan dat er duidelijkheid over de doelstellingen van het moedertaalonderwijs is bereikt. Maar het is voorspelbaar, dat het veel te lang zou duren. En een guillotine kunnen we er, anders dan in het Frankrijk van het einde der 18de eeuw, niet bij gebruiken. Er mag en moet veel, zeer veel worden geïnvesteerd in verdere verbetering van het moedertaalonderwijs, dat immers het centrale leergebied bij alle onderwijs is. Er is echter naar mijn vaste overtuiging geen aanleiding tot grotere zorg voor dit vak dan we steeds al getoond moeten hebben. We (behoren te) weten, dat juist dit vak essentieel is voor de vorming van de jonge mens. Het rapport Wesdorp/Daems en de conferentie van de Nederlandse Taalunie op 28 november 1986 moeten we maar zien als een extra signaal om wakker te blijven, niet om van richting te veranderen.

En de acht aanbevelingen van de conferentie van de Nederlandse Taalunie leggen we rustig in de la; daar lagen ze trouwens al, en niet alleen.

Haren, mei 1987

Bibliografie

- Batelaan, P.H.I. e.a. Het moedertaalonderwijs bij het M.A.V.O.-H.A.V.O.-V.W.O. Memorandum van de sectie Nederlands van de Vereniging van Leraren in Levende Talen. In: *Levende Talen*, nr. 274 (januari 1971).
- Brom, G. Onze stiefmoedertaal. Z.pl., 1923.
- Bruins, F. *De praktische taalmeester*. Een geregeld stel taaloefeningen voor de volksschool. 4 dln. Groningen, 1874-1876.
- Elias, T. *De eed in de kaatsbaan, alsnog*. Uit: Elias, T., *Dertig jaar onderwijs - zwart op wit*. Groningen, Wolters Noordhoff, 1982.
- Geerars, C.M. (red.). *Interimrapport van de Commissie Bevordering goed taalgebruik*. Den Haag (O&W), 1967.
- Ginniken, J. van. *Als ons moedertaalonderwijs nog ooit gezond wil worden*. Nijmegen, 1917.
- Hertog, C.H. den en J. Lohr. *Onze Taal*. Amsterdam, 1882.
- Pais, A. Er wordt steeds meer fout gesproken. Den Haag, 1981
Verkennde nota over het moedertaalonderwijs. Den Haag, 1981.
- Strien, H. van. *Van spreken tot schrijven*. Cursus voor het zuiver schrijven. Almelo, 1905.
- Wesdorp, H., F. Daems en E. Teyse. *De positie van het onderwijs in het Nederlands en de rol van de overheid in Nederland en Vlaanderen*. Z. pl., Nederlandse Taalunie, 1986.
- Voorschriften tot het opstellen en schrijven van brieven en andere schriftelijke opstellen*. Maatschappij tot Nut van het Algemeen, 1806.

